

тихою і плебейськими розкошами володарів «на фоні Пушкіна і птінка вилетає», новий присидєнт стверджує і утвєждає, і ніхто не міг збагнути, звідки в нього такий розмах, такий смак до пишноти і така залюбленість у суєту суєт, єть не притаманна тим простим людьм, які його породили [6, с. 57]; Яка жінка може знести таку занудливість? А я змушена була слухати і мовчки кивати. Тут уже не заспіваети разом із хором Вірьовки «Стороною дощик іде та все стороною», а завєси слїдом за отою навїженою співачкою: «Отпустите меня в Гималаи, отпустите меня насовсем, а не то – я завою, залаю, а не то я кого-небудь съем!» [5, с. 105] тощо.

Дослідження реалізації системотвірної категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі П. Загребельного наразі потребує ширшого охоплення й деталізації вторинних текстів, якими своєрїдно послуговує письменник у різних творах. Високий комунікативно-прагматичний потенціал численних інтертекстем очікує подальшого лїнгвістичного студїювання з опертям на методики лїнгвопрагматичного аналізу.

Лїтература:

1. Барт Р. От произведения к тексту / Р. Барт // Барт Р. Избранные работы : Семиотика : Поэтика. – М. : Прогресс, 1989. – С. 413–423.
2. Бахтин М. М. Проблемы содержания, материала и формы в словесном творчестве / М. М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М., 1975. – С. 6–71.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
4. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури / С. Я. Єрмоленко. – К. : Інститут української мови НАН України, 2009. – 352 с.
5. Загребельний Павло. Гола душа / Павло Загребельний. – Х. : Фоліо, 2003. – 253 с.
6. Загребельний Павло. Стово-творіння; Кавтаклізма / Павло Загребельний. – Х. : Фоліо, 2005. – 286 с.
7. Загребельний Павло. Я, Богдан / Павло Загребельний. – Х. : Фоліо, 2008. – 672 с.
8. Колегаєва И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. М. Колегаєва. – Одесса : ОГУ им. И. И. Мечникова, 1991. – 122 с.
9. Кондратенко Н. В. Интертекстуальна номінація в модерністському і постмодерністському художньому тексті / Н. В. Кондратенко // Вісник Одеського національного університету. Філологія. – Одеса, 2013. – Вип. 2 (6), Т. 3. – С. 69–74.
10. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Юлия Кристева // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму [пер. с фр., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М. : ИГ Прогресс, 2000. – С. 427–457.
11. Кристева Ю. Избранные труды: Разрушение поэтики / Юлия Кристева [пер. с фр.]. – М. : РОССПЕН, 2004. – 656 с.
12. Переломова О. С. Интертекстуальність як системотвірна текстово-дискурсивна категорія / О. С. Переломова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 07/2008. – № 34. – С. 94–102.
13. Переломова О. С. Интертекстуальність в українському художньому дискурсі: структурно-семантичний і стилістичний аспекти: автореф. дис. ... д-ра філол. наук / О. С. Переломова. – К., 2010. – 34 с.
14. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации [монограф., учебн. пособие] / Е. А. Селиванова. – К. : ЦУЛ; Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
15. Смирнова Т. А. Типология и функции цитаты в художественном тексте (на материале романов А. Битова «Пушкинский дом», В. Маканина «Андеграунд, или Герой нашего времени»): автореф. дис. ... канд. филол. наук / Т. А. Смирнова. – М., 2005. – 20 с.
16. Сютя Г. Типологія і функції біблійних цитат в українській поетичній мові ХХ ст. / Г. Сютя // Українська мова. – 2013. – № 3. – С. 82–92.
17. Сютя Г. Функції цитати в поетичному тексті: теоретичні та практичні аспекти (I) / Г. Сютя // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 21–30.
18. Чорновол-Ткаченко Р. С. Теорія інтертекстуальності : цілі, завдання, методи / Р. С. Чорновол-Ткаченко // Вісник СумДУ. – Суми, 2006. – Т. 2. – № 11 (95). – С. 82–87.

УДК 81-11: 159.964.2

О. С. Гринько,

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса

ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТОВ-АРХЕТИПОВ EARTH И AIR В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Предлагаемое исследование посвящено вербализации концептов-архетипов первостихий EARTH и AIR в современном английском языке и выполнено на материале авторитетных англоязычных толковых словарей. При анализе исследуемых вербализованных концептов были описаны основные определения изучаемых явлений, охарактеризована проявленность их маркированности, подтверждающей их архетипичную природу. Систематизация определений позволила выделить ключевые семантические компоненты вербализованных концептов-архетипов.

Ключевые слова: воздух, земля, ключевой семантический компонент, концепт-архетип.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ-АРХЕТИПІВ EARTH ТА AIR В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Представлене дослідження присвячено вербалізації концептів-архетипів першостихій EARTH та AIR в сучасній англійській мові та виконано на матеріалі авторитетних англійських тлумачних словників. При аналізі досліджуваних вербалізованих концептів було описано основні тлумачення явищ, що вивчаються, прослідковано виявленість їхньої маркованості, що підтверджує їхню архетипну природу. Систематизація описаних визначень дозволила виділити ключові семантичні компоненти вербалізованих концептів-архетипів.

Ключові слова: земля, ключовий семантичний компонент, концепт-архетип, повітря.

VERBALIZED ARCHETYPAL CONCEPTS EARTH AND AIR IN THE CONTEMPORARY ENGLISH LANGUAGE

The article focuses on the verbalized archetypal concepts AIR and EARTH and the specific ways of their verbalization in the contemporary English language. The research was based on the six acknowledged explanatory dictionaries of the English language. The analysis, which involved the lexicographical sources, enabled us to shape the idea about the ways to verbalize the addressed archetypal concepts at the general cultural level. It also required the involvement of phraseological unites, containing EARTH and AIR components and/or their associates (such as UP and DOWN). The lexical and phraseological unites studied revealed the presence of both positive and negative connotations in understanding the phenomena being studied. Such ambivalence, along with the stable «core», serves as a solid proof of these concepts' archetypal nature. Moreover, a number of the phraseological unites reveal the integration of the concepts of EARTH and AIR. This was also traced at the earliest stages of these concepts' verbalization as well as widely represented in the world mythological and religious systems.

The systematization of the definitions made it possible to formulate the key semantic components of each verbalized archetypal concept. These components enable the clear structuring of the verbalized concepts and could further be subdivided into smaller components.

Key words: *air, archetypal concept, earth, key semantic component.*

Постановка проблеми: Для реконструкції досліджуваних концептів-архетипів з позицій соціума або значительної його частини представляється цілесообразним звернутися до лексикографічних джерел, оскільки «словарна стаття вербально фіксує «алфавіт ідей», біографічні дані того чи іншого поняття, мислительні образи, і, відповідно, в цілому історію розвитку людської цивілізації. Саме в словарних статтях в стислій, концентрованій формі представлені результати освоєння носителями того чи іншого етносу об'єктивного і суб'єктивного світів [76, с. 173]. Це означає, що аналіз словарних тлумачень слова-репрезентанта концепта дає важливу інформацію для дослідника: в цих визначеннях сконцентровані найважливіші характеристики розглянутого ментального образу.

Актуальність запропонованого дослідження полягає в тому, що в ньому систематизовані основні шляхи вербалізації концептів-архетипів EARTH і AIR в сучасній англійській мові. **Новизна** роботи, в свою чергу, полягає в визначенні ключових семантичних компонентів, формуючих досліджувані концепти-архетипи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нинішнє дослідження ґрунтується на роботах Н. А. Красавського, З. Д. Попової, Е. А. Селиванової, І. А. Стерніна і інших вчених, які займаються питаннями когнітивістики в загальному і вербалізації концептів зокрема.

Изложение основного материала. При систематизації значень слова-репрезентанта концепта EARTH в англоязычних лексикографічних джерелах були виявлені наступні визначення:

1) *sometimes capital the third planet from the sun, the only planet on which life is known to exist. It is not quite spherical, being flattened at the poles, and consists of three geological zones, the core, mantle, and thin outer crust. The surface, covered with large areas of water, is enveloped by an atmosphere principally of nitrogen (78 per cent), oxygen (21 per cent), and some water vapour. The age is estimated at over four thousand million years. Distance from sun: 149.6 million km; equatorial diameter: 12 756 km; mass: 5.976×10^{24} kg; sidereal period of axial rotation: 23 hours 56 minutes 4 seconds; sidereal period of revolution about sun: 365.256 days;*

2) *the inhabitants of this planet ;*

3) *the dry surface of this planet as distinguished from sea or sky; land; ground;*

4) *the loose soft material that makes up a large part of the surface of the ground and consists of disintegrated rock particles, mould, clay, etc; soil;*

5) *worldly or temporal matters as opposed to the concerns of the spirit;*

6) *the present abode of humankind, as distinct from heaven or hell: God's will be done on earth as it is in heaven;*

7) *the hole in which some species of burrowing animals, esp foxes, live;*

8) (a) *a connection between an electrical circuit or device and the earth, which is at zero potential;*

(b) *a terminal to which this connection is made; US and Canadian equivalent: ground;*

9) *Also called: earth colour. any of various brown pigments composed chiefly of iron oxides;*

10) *modifier (astrology) of or relating to a group of three signs of the zodiac, Taurus, Virgo, and Capricorn;*

11) *(of a hunted fox) to go to ground;*

12) *to connect (a circuit, device, etc) to earth; British connect (an electrical device) with the ground;*

Як видно, ні одне з значень не має виражено негативними або позитивними коннотаціями. При цьому в значенні *worldly or temporal matters as opposed to the concerns of the spirit* (№5) спостерігається протиставлення земних, «низьких» і душевних, «високих» потреб людини. Це повертає нас до релігійно-міфологічних постулатів про те, що душа людини є субстанцією, що належить скоріше стихії ВОЗДУХА, ВЕРХА, ніж стихії ЗЕМЛІ, НИЗА, що проявляється також і при етимологічному аналізі. Крім того, в значенні *the present abode of humankind, as distinct from heaven or hell* (№ 6) відображаються міфологічні уявлення про трішаровну структуру світу [1].

В той же час, при дослідженні визначень лексем, семантика яких близька до EARTH (*land, soil, dust, mud* і др.), були виявлені як позитивні, так і негативні коннотації. Зокрема, дієслово *to land* набуває значення *to win or obtain* «вигравати або отримувати». Негативні характеристики проявилися в значеннях лексем *soil: to pollute with sin or disgrace; sully; defile* «оскверняти гріхом або безславієм; заплямувати»; *refuse, manure, or excrement* «отброси, навоз або екскременти»; і *dust: a disturbance, fuss (esp. in the phrases Kick up a dust, raise a dust)* «беспокойство, суєта, особ. підняти шум».

Ще більш яскраво амбівалентні характеристики даної лексеми, вербалізуючої концепт-архетип EARTH, виражаються в прислів'ях, представлених в привертаних нами лексикографічних джерелах. Ідіоми *salt of the Earth (good and honest people)* «сіль землі»; *move heaven and Earth* в значенні *do everything you can to achieve something* «дослівно: сдвинути небо і землю, ідіом. гори свернути»; *heaven on Earth (something extremely good)* «досл. небеса на землі, ідіом. рай на землі» виявляють позитивні характеристики даного ментального образу. В той же час, прислів'я *scum of the Earth (worst type of people can be imagined)* «дослівно: отброси землі, ідіом. отброси суспільства», *hell on Earth (an extremely unpleasant place or situation)* «ад на Землі», *to wish Earth/ground/floor opens (to be too ashamed)* «дослівно: желати, щоб земля/пол розверзлись; ідіом. чуть сквозь землю не провалитися» мають яскраво виражену негативну коннотацію.

Отдельного уваги заслуговує згадані вище ідіоми *move heaven and Earth* і *heaven on earth*. Їх структура вказує на частково збережений на рівні прислів'їв синкретизм концептів EARTH і AIR, який був достатньо чітко виражений в ранніх формах вербалізації даних елементів.

При аналізі і систематизації викладених визначень репрезентанта EARTH були виділені наступні КСК:

1) *the third planet from the sun;*

2) *the dry surface of this planet as distinguished from sea or sky; land; ground;*

3) *the loose soft material that makes up a large part of the surface of the ground and consists of disintegrated rock particles, mould, clay, etc; soil;* ця група передбачає також включення різних номінацій ґрунту і її типів;

4) *the objects, associated with down or low position;* в даному випадку, семантичний компонент не має чіткого відповідності запропонованим вище визначенням, однак відображає «включеність» концепта EARTH в дуальну опозицію

UP – DOWN и константную соотносённость EARTH с DOWN, обнаруженную при этимологическом анализе и анализе мифов и религий разных народов.

Систематизация значений слова-репрезентанта AIR в привлечённых англоязычных словарях позволила выявить следующий дефиниционный ряд:

1) the mixture of gases that forms the earth's atmosphere. At sea level dry air has a density of 1.226 kilograms per cubic metre and consists of 78.08 per cent nitrogen, 20.95 per cent oxygen, 0.93 per cent argon, 0.03 per cent carbon dioxide, with smaller quantities of ozone and inert gases; water vapour varies between 0 and 4 per cent and in industrial areas sulphur gases may be present as pollutants;

2) air regarded as necessary for breathing;

3) the space above and around the earth; sky;

4) breeze; slight wind;

5) public expression; utterance ;

6) a distinctive quality ⇒ an air of mystery;

7) a person's distinctive appearance, manner, or bearing;

8) (airs) an annoyingly affected and condescending manner.;

(music) (a) a simple tune for either vocal or instrumental performance (b) another word for aria;

transportation in aircraft (esp in the phrase by air);

an archaic word for *breath*;

(*Australian, informal*) the height gained when getting airborne in surfing, snowboarding, etc.;

modifier (astrology) of or relating to a group of three signs of the zodiac, Gemini, Libra, and Aquarius;

to expose or be exposed to the air so as to cool or freshen; ventilate;

to expose or be exposed to warm or heated air so as to dry;

to make known publicly; display; publicize;

(of a television or radio programme) to be broadcast.

В отличие от оценочно нейтральных дефиниций лексемы EARTH, ряд определений лексемы AIR носят выраженную положительную или отрицательную коннотацию. Так, дефиниции *air regarded as necessary for breathing* (№2) и *an archaic word for breath* (№11) указывают на витальную значимость воздуха для человека, в то время как в определении *an annoyingly affected and condescending manner* (№8) проявляется отрицательная коннотация данной лексемы. В некоторых дефинициях, представленных выше *the mixture of gases that forms the earth's atmosphere* (№1), *the space above and around the earth; sky* (№3), *to expose or be exposed to warm or heated air so as to dry* (№15) упоминаются и другие стихии, концепты которых рассматриваются в настоящей работе. Это косвенным образом указывает на частично сохранившиеся на общекультурном уровне представления о синкретичности первоэлементов.

На уровне идиоматических выражений оценочные признаки выражены более чётко: *hot air – not sincere and will have no practical results* <досл. горячий воздух, идиом. сотрясение воздуха, пустая болтовня> *walk on air, be floating on air – to feel extremely excited or happy* <досл. идти по воздуху, плыть по воздуху, идиом. лететь, как на крыльях, ликовать>; *clear the air – to remove the bad feelings between people* <разрядить атмосферу>; *nose in the air: arrogant people* <досл. нос в воздухе, идиом. задирать нос>; *a breath of fresh air – something that is new and different and makes everything seem more exciting* <глоток свежего воздуха>.

Большинство представленных паремий обладают положительными характеристиками, что перекликается с представлениями древних о том, что ВОЗДУХ, ВЕРХ является объектом положительным, противопоставленным ЗЕМЛЕ, НИЗУ.

Систематизация и анализ представленных словарных дефиниций позволили выделить следующие ключевые семантические компоненты лексемы AIR:

1) the mixture of gases that forms the earth's atmosphere;

2) the space above and around the earth; sky;

3) processes, in any way involving movements of air masses;

4) objects, associated with *up* or *high* position.

Как видим, компоненты 3 и 4 не соответствуют ни одной из представленных выше дефиниций, однако их выделение, на наш взгляд, является обоснованным, поскольку они обобщают и объединяют целый ряд явлений, связанных с воздухом и перемещением воздушных масс.

Говоря об исследованных дефинициях и иллюстративном материале в целом и сопоставлении их с результатами этимологического анализа и исследования фрагментов религиозно-мифологических представлений, следует отметить выраженную десинкретизацию концептов-архетипов первоэлементов, наблюдаемую на современном этапе развития языка. Тем не менее, отдельные признаки интегрированности таких концептов-архетипов сохраняются на уровне паремий (напр., *to move heaven and Earth* и др.).

Основные выводы. Таким образом, в данной статье были проанализированы основные пути вербализации концептов-архетипов EARTH и AIR в современном английском языке; выделены ключевые семантические компоненты, формирующие данные концепты. **Перспективы исследования** видятся в изучении возможного преломления концептов-архетипов в индивидуальном сознании и выявлении факторов, которые обуславливают подобные изменения.

Литература:

1. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х томах – т. 1/ главн. ред. С. А. Токарев – М. : Сов. энциклопедия, 1991 – 671с.
2. The American Heritage Dictionary of the English Language/Execut. Editor Anne H. Soukhanov – New York : Houghton Mifflin Company, 1994. – 8542 p.
3. Cambridge Dictionaries Online [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://dictionary.cambridge.org/>
4. Collins English Dictionary [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.collinsdictionary.com>
5. McMillan Dicitonary [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.macmillandictionary.com>
6. Meriam-Webster Dictionary and Thesaurus [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.merriam-webster.com>
7. Oxford dictionaries [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.oxforddictionaries.com